

Ret og moral

Allerede på de primitive udviklingstrin er der noget, som er stærkere end den blotte magt. Det er de uskrevne love, som indeholdes i folkets sædvaner. Ordningen af folkets forhold kan aldrig ske alene gennem magtbud. Selv magthaverne er i deres indre mere eller mindre betagne af ærefrygt over for det overleverede. Ingen magthaver står således over sin tid. Heri ligger den simple form for *retten*.

Hvor *retten* således kun består i de sædvaner og overleveringer, der umiddelbart behersker livet, er der ingen modsætning mellem ret og moral. Det vil være to sider af den samme sag og integreret i helheden. Når dette simple udviklingstrin forlades og *retten* udvikles som et særligt område og nedfældes, så er der punkter, ved hvilke *retten* viser sig at være forskellig fra moralen; den støtter sig således til tvang, den angår kun den ydre handling, den er mere universel, den tilstræbes at være mere elementær.

Retten bør kun angå sådanne forhold, i hvilke det samme med så stor tilnærmelse som muligt kan kræves af alle. De store individuelle forskelligheder træder mere frem i sindelag og motiver end de ydre handlinger. *Retten* bør og skal stedse tendere et minimum. Ligeledes er det en forudsætning, at *retten* udgår fra befolkningen. Det betyder, at hvad der generelt opfattes som ret, skal blive ret. Det ideelle er, at magthaverne, lovgiverne, er i samklang med befolkningen og ikke blot qua deres magtposition presser vilkårlige love ned over befolkningen.

Det ligger i, at tvangen er et onde og derfor i kraft af velfærdsprincippet bør indskrænkes til det mindst mulige, det uundværligste. *Retten* skal ved sine strenge bestemmelser fastsætte de grænser, ned under hvilke menneskets handlen ikke må synke, men over hvilke den kan hæve sig, så højt den formår. Menneskers individuelle handlinger giver livet værdi og karakter, enhver har krav på at opnå de værdier, som netop han/hun har anlæg for. Tvang bør derfor ikke vedrøre rent personlige anliggender under hensyn til, at disse personlige anliggender ikke indskrænker andres legitime udfoldelsesmuligheder.

Den opgave at hævde *retten* tilfalder natur-

ligt dem, der råder over samfundets samlede koncentrerede magt. Den etiske berettigelse og nødvendighed af denne magtanvendelse baseres på, at det heles tarv står over den enkeltes lyster. Det er denne forudsætning, som gælder for enhver etik, der ikke hylder den enkeltes umiddelbare tilfredsstillelse. Det er en etisk og nødvendig opgave at hævde de grundbetingelser, uden hvilke samfundslivet ikke kan udvikle sig frit. Der må nødvendigvis sættes grænser for de enkelte individers trang til at brede sig i tilværelsen, så et samfundsliv kan være muligt. Ikke blot ved sine virkninger, men også ved den forudsætning, hvorpå den bygger, får den ved magt hævdede ret etisk karakter.

Trods den stadige mulighed for en konflikt mellem ret og moral er *retten* dog stadig etisk betinget og retsordenen en del af den etiske orden. Netop dette er det, som giver en konflikt mellem borgeren og magthaverne tragisk karakter. Det er et sammenstød af etiske magter eller rettere af magter, der hver for sig gør fordring på etisk myndighed. Når der finder et sammenstød sted, må en af parterne have mistet sin etiske karakter. Hvilken af dem der i det enkelte tilfælde har forskertset sin myndighed, det er netop det store spørgsmål. Er det min samvittighed, som, når den strider mod gældende ret, blot er et hjernesvind? Eller er det lovbudet, som, når det strider mod min samvittigheds klare udsagn, blot er en vilkårlig og uforvarselig fordring?

Magt

Retsordenen kan godt have etisk betydning, selv om den hævdes ved ydre tvang, og selv om individet allerede af rent egoistiske motiver ledes til at anerkende den. Når *retten* hævder de mest elementære etiske fordringer, er det intet under, at den slår noget fast, som man også fra helt andre synspunkter end det egentlig etiske kan anerkende for nødvendigt. Sikkerhed, orden og fast organisation kan godt være etiske fornødenheder, selv om de også er egoistiske fornødenheder. De får etisk værdi ved det, der kan udfolde sig på grundlag af dem, og de udspringer af velfærdsprincippet.

Følgelig må der fordres legitimitet i betydelig grad, for at de offentlige myndigheder kan tilla-